

О. Г. Шило

Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», завідувач кафедри
кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, доцент

НОВАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗБИРАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ

Однією із новел Кримінального процесуального кодексу України є порядок процесуального оформлення речових доказів, які відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК є одним із процесуальних джерел доказів. Цей порядок суттєво відрізняється від передбаченого КПК України 1960 р., а тому і його аналіз має не стільки доктринальне, скільки практичне значення, оскільки його дотримання безпосередньо пов'язане із вирішенням питання стосовно допустимості зібраних доказів. У зв'язку з цим вельми актуальним уявляється привертання уваги фахівців до аналізу даного питання, яке, як свідчить правозастосовна практика, не завжди отримує правильне вирішення при здійсненні кримінального провадження, що негативно позначається не тільки на визнанні зібраних доказів допустимими, а і порушує конституційні права учасників кримінальних процесуальних відносин.

Системний аналіз низки положень КПК, які визначають порядок проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій дозволяє констатувати, що порядок процесуального оформлення речових доказів залежить від суб'єкта та способу їх отримання, а тому і необхідним уявляється виділення таких його варіацій:

а) речовий доказ може бути вилучено слідчим, прокурором при проведенні слідчих (розшукових) дій, зокрема — огляду та обшуку. Необхідно звернути увагу на те, що закон дозволяє вилучати лише ті предмети, які мають значення для кримінального провадження або обіг яких заборонено (наркотичні засоби; психотропні, сильнодіючі, ядовиті, отруйні, радіоактивні та вибухові речовини; зброя без належного дозволу на її придбання та зберігання тощо). Виходячи із вимог ст. 236 КПК, якщо в ухвалі слідчого судді про проведення обшуку конкретно зазна-

чено предмети, які мають бути вилучені, то факт їх вилучення відображається у протоколі обшуку і вони докладно описуються, а також можуть бути сфотографовані. Якщо в процесі обшуку вилучаються також і інші предмети, які не були зазначені в ухвалі слідчого судді, то вони набувають статусу тимчасово вилученого майна, також докладно описуються в протоколі обшуку або окремому протоколі огляду, а потім слідчий не пізніше наступного робочого дня відповідно до вимог ст. 171 КПК має звернутися до слідчого судді з клопотанням про арешт цього майна. Аналогічне правило передбачено і ст. 237 КПК стосовно проведення огляду — вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученими.

У вказаних випадках процесуальне оформлення речових доказів здійснюється у таких процесуальних документах: ухвалі слідчого судді про обшук та протоколі обшуку (якщо вилучено лише той предмет, що вказано в ухвалі слідчого судді); протоколі огляду; клопотанні про арешт тимчасово вилученого майна; ухвалі слідчого судді про арешт тимчасово вилученого майна, що відповідає критеріям, передбаченим ст. 167 КПК (два останні процесуальні документи складаються, як зазначено вище, у тих випадках, коли під час обшуку чи огляду вилучені предмети чи документи, які не зазначені в ухвалі слідчого судді про проведення вказаних слідчих (розшукових) дій);

б) речові докази можуть бути вилучені службовою особою, уповноваженою здійснити затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення в порядку ст. 208 КПК, під час такого затримання. В цьому випадку факт їх вилучення та їх детальний опис має бути засвідчено в протоколі затримання (ст. 208 КПК) і такі предмети набувають статусу тимчасово вилученого майна. Не пізніше наступного робочого дня після затримання і вилучення майна слідчий відповідно до вимог ст. 171 КПК має скласти клопотання до слідчого судді про арешт майна і за наявності відповідних підстав слідчий суддя постановляє ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна.

Отже, у даному випадку процесуальне оформлення речового доказу здійснюється шляхом складання таких процесуальних документів: протоколу затримання; клопотання про арешт

тимчасово вилученого майна; ухвали слідчого судді про арешт майна;

в) *речові докази можуть бути вилучені при проведенні тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження (при цьому необхідно враховувати, що такий спосіб отримання речових доказів відповідно до ст. 159 КПК доступний для обох сторін кримінального провадження).* При вилученні речового доказу через інститут тимчасового доступу до речей і документів закон встановлює обов'язок особи, яка пред'явила ухвалу слідчого судді про тимчасовий доступ до речей, залишити володільцю речей і документів опис речей і документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду (ч. 3 ст. 165 КПК). Тобто вилучення предмета має бути процесуально оформлено у таких документах: 1) ухвалі слідчого судді про надання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів та їх вилучення (вiмкy); 2) описі вилучених речей і документів;

г) *предмети можуть бути добровільно надані будь-яким учасником кримінального провадження.* В такому випадку слідчий, прокурор має скласти протокол їх огляду, в якому засвідчити факт добровільного надання та детально їх описати. Особа, яка надала добровільно предмети, також може бути допитана щодо обставин їх отримання;

д) *речовий доказ може бути вилучено і шляхом тимчасового вилучення предмета при затриманні будь-якою особою в порядку ст. 207 КПК.* В такому випадку особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом. Після цього слідчий, прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про арешт майна і за наявності відповідних підстав слідчий суддя постановляє ухвалу про арешт майна.

Таким чином, в цьому випадку процесуальне оформлення речового доказу здійснюється шляхом складання таких процесуальних документів: протоколу передачі тимчасово вилученого майна; клопотання про арешт тимчасово вилученого майна; ухвали слідчого судді про арешт майна.

Дотримання вказаних законодавчих вимог стосовно порядку процесуального оформлення та зберігання речових доказів має, як зазначалося вище, вирішальне значення при оцінці їх допустимості, яка з прийняттям нового КПК України набула нормативного характеру.

В. М. Трофименко

Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
кандидат юридичних наук, доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО» ТА «КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ» ЗА КПК УКРАЇНИ

Необхідно відзначити, що в науці кримінального процесу поняття «кримінальний процес» та «кримінальне судочинство» використовуються як синоніми. При цьому важливо підкреслити, що поняття «кримінальний процес», будучи достатньо ґрунтовно розробленим на доктринальному рівні, не використовується в КПК України. На відміну від нього поняття «кримінальне судочинство» має нормативний характер і використовується законодавцем як синонім поняття «кримінальне провадження». Так, глава 2 КПК України має назву «Засади кримінального провадження», а у ч. 5 ст. 128 КПК України зазначається, що «якщо процесуальні відносини, що виникли у зв'язку з цивільним позовом, цим Кодексом не врегульовані, до них застосовуються норми Цивільного процесуального кодексу України за умови, що вони не суперечать засадам кримінального судочинства». Аналогічне значення цього поняття впливає із змісту ч. 1 ст. 221, ч. 3 ст. 317 КПК України (такий саме підхід був притаманний і КПК України 1960 р., в якому поняття кримінального судочинства використовувалося як узагальнююче щодо всієї кримінально-процесуальної діяльності і, відповідно, нормативно визначалися його завдання (ст. 2 КПК)). В новітньому законодавстві України закріплені завдання кримінального провадження, яке, як вказано, є синонімом